

МИРОСЛАВ М. ПОПОВИЋ¹
УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ОДЕЉЕЊЕ ЗА ИСТОРИЈУ

СУД ОКРУГА ЋУПРИЈСКОГ 1840-ИХ: ПРИЛОЗИ ЗА ИСТОРИЈУ

САЖЕТАК. Циљ рада који је пред нама је да се представе основне црте развоја Суда Округа ћупријског 1840-их, његова организација и рад, на основу извештаја Министарства правде, који садрже статистичке податке и кондуит листе са информацијама о запосленима, те објављене архивске грађе самог Суда, шематизма и Пописа пореских глава, општина и примителних судова у Кнежевини Србији из 1839. године.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Кнежевина Србија; судство, статистика; Суд Округа ћупријског.

¹ miroslavpopovic15@yahoo.com

Рад је примљен 15. јануара 2021, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 24. марта 2021.

УВОД

Године после доношења Устава из 1838. и успостављања организације институција судске и извршне власти у Кнежевини Србији, кључне су за развој судства и правног система младе српске државе. Представљају прве кораке које су српске власти учиниле на увођењу владавине права, донети су први закони и уредбе о организацији и раду судова, судском поступку.¹ Као и сваки почетак, и овај је био тежак, проблеми који су настајали због недостатка адекватних прописа и закона, адекватног судског персонела, излазили су на видело. Тада настају и прве статистике и званични подаци о раду судова у Србији, у оквиру извештаја Министарства правде Државном савету, први такав поднет је 1846. године.² Ове формативне године је занимљиво испратити и важно је схватити изазове који су стајали пред српским судским системом, како су проблеми решавани у ходу, уз покушаје и погрешке, а то се најбоље може види на примеру рада окружних судова.

Србија се у прво време делила на дванаест нахија. Нахије су се делиле на кнежине, које се од 1830. називају капетанијама, а од 1834. срезовима, када и нахије добијају нов назив — окружије (округ). Кнежине (капетаније, срезови), од 1839. године, делиле су се на села, односно општине. Кнез Милош је увео веће управне јединице од нахија (области), попут устанничких војних одбрамбених целина после 1811. године. Од 1834. то је било пет сердарстава, а следеће године кнез Милош је основао још веће области и назвао их војним командама, којих је било четири. Године 1839. Србија се делила на 17 округа, 52 среза и 1251 општину. Округе је чинило од два до пет срезова (Љушић, 2001, стр. 32–33).

¹ Привремено усјројеније и круї делайносїи йримиришелних судовоа (17/29. 1839); Усјројеније судовоа окружни (26. 1/6. 2. 1840); Усјројеније Великоїа или Аїелационоїа суда (26. 1/6. 2. 1840); Указ о оснивању Суда вароши деоїрадске (10/22. 10. 1841); Расїис Минисїарсїива йравде о доказима у кривичном йосїуїку (11/23. 2. 1842); Доїунїшелна йравила у смойрењу суђења йо часїи йрађанској и криминалној (19/31. 5. 1845); Тумачење Доїунїшелних йравила из 1845. йодине (20. 7/1. 8. 1846); Усїројеније Врховної суда (9/21. 9. 1846); Усїројеније Аїелационої суда (1/13. 11. 1846); Полицијска уредба (18/30. 5. 1850) (Поповић, 2016, стр. 227–228).

² Први сачувани такав извештај је *Извод рада Поїечишељсїива йравосуђа за 1844. и 1845. йодину* (Архив Србије, Државни савет, 1846, № 458). За каснији период нису сачувани извештаји за сваку годину, према нашем истраживању, сачувани су тек за 1853. (Архив Србије=АС, Државни савет=ДС, 1854, № 462) и 1858. (АС, ДС, 1859/1045).

Принуђен Абдулином и Добрњчевом буном у Пожаревачкој нахији, кнез Милош је 1821. године основао у Пожаревцу први нахијски суд (Јанковић, 1955, стр. 63–64). Године 1823. кнез Милош је установио нахијске судове у Чачку, Јагодини, Смедереву, Ваљеву и Шапцу. Ваљевски суд је установљен маја, шабачки августа, а остали новембра исте године. Године 1824. установљени су судови за Нахију рудничку, у Брусници, Ћупријску, у Свилајнцу и ужичко-соколску, у Ужицу. У лето 1826. установљен је Суд за Нахију крагујевачку у Крагујевцу, а октобра 1827. и Суд за Нахију београдску са седиштем у селу Рогачи. Сваки нахијски суд имао је два члана, једног писара и два пандура (Петровић, 1901, стр. 605). Године 1833. установљени су нахијски судови у Крушевцу, Алексинцу, Бањи, Књажевцу, Зајечару и Неготину. Суд из Свилајнца је пребачен у Параћин. Од Нахијског ужичког суда одвојен је Соколски суд и у Рогачици смештен за Нахију соколску, подринску (Петровић, 1901, стр. 614).

Устав из 1838. године предвидео је Апелациони суд, као суд другог степена, и за седиште му одредио тадашњу престоницу, Крагујевац. Апелациони суд се искључиво занимао прегледањем и суђењем предмета и парница који су прошли кроз ниже судове. Указом од 1. марта 1839. године, кнез је поставио чланове Апелационог суда (Љушић, 1986, стр. 239). У локалној управи у Кнежевини, до Устава из 1838. године, судска власт није била независна и преплитала се са полицијском. То се посебно испољавало у општини и капетанији (срезу), а нешто мање у нахији (округу) и областима. Уставом су основане три врсте судова: у свакој општини „примирителни“, у сваком округу по један првостепени и у престоници један апелациони суд. Двадесет и један члан Устава (чл. 27–48) посвећен је судству, скоро једна трећина. Разлог су велики недостатак законâ и прописâ који би се односили на судове и значај који је у Кнежевини придаван установи судства тридесетих година XIX века (Љушић, 1981а, стр. 118–119). Постојала је још једна судска власт неподвиђена Уставом (касациона), коју је мимо Устава вршио кнез (Јовановић, 1933, стр. 18).¹

¹ Касација је највиши суд који доноси коначне одлуке о пресудама првостепених и апелационих судова. В. и Кулаузов, 2015, стр. 13–20. и Поповић, 2016, стр. 29–30, 42.

УСПОСТАВЉАЊЕ ЋУПРИЈСКОГ ОКРУЖНОГ СУДА И ПРИМИРИТЕЛНИ СУДОВИ У ОКРУГУ ЋУПРИЈСКОМ

При крају 1824. године, успостављен је Ћупријски нахијски суд, а његов рад почео је 1/13. јануара 1825.¹ Пошто је у Ћуприји, седишту Ћупријске нахије, постојала војна посада са турским заповедником, Ћупријски нахијски суд смештен је у Свилајнац. У Свилајнцу је суд деловао 10 година, те је почетком 1835. године премештен у Параћин. Када је основан, Ћупријски нахијски суд имао је једног члана-судију и једног писара. Први члан Суда 1825. године био је Пана Јеремић, док је дужност привременог писара вршио Петар Ђорђевић, да би за писара исте године био постављен Лазар Стајић (Гавриловић, 1991, стр. 2). По свему судећи, изгледа да је, у једном тренутку, после 1835, Суд премештен у Ћуприју. Јула месеца 1846. године, поднета је молба државних власти у Параћину да се окружне институције преместе из Ћуприје у Параћин. Донето је решење, према којем је буџетом одређено да се за градњу зграде Суда издвоји 1.500 талира, а Начелства 3.000 талира, те се наводи да је градња ових објеката већ почела у Ћуприји (Перуничкић, 1975, стр. 228–229). Између Параћина и Ћуприје постојало је ривалство око престижа, јер су житељи Параћина сматрали да је ово место погодније као главни управни, трговачки и просветни центар тог краја. Представници Ћуприје су стално доказивали да њихово место треба да буде средиште округа за срезове Параћински и Ресавски, те су за своје место имали више користи, јер је Ћуприја била окружна варош, а Параћин среска варошица (Перуничкић, 1975, стр. 28).

Ћупријски округ састојао се из два среза: Параћинског и Ресавског (Гавриловић, [1846]1994, стр. 213). Примирителни судови у Срезу ресавском имали су 1839. године седиште у селима: Рађевцу, Радошину, Ћуринцу, Седларима, Витежеву, Бобови, Дубљу, Медвеђи, Миливи, Брестову, Богави, Роанди, Гладни, Купиновцу, Прошинцу, Мачевцу, Рајкинцу, Црквенцу, Суботици, Плажанима, Војсци, Дубокој, Јасенови, Грабовици, Гложанима, Бресју, Врлану, Тропоњи, Градовцу, Свилајнцу, Дубници, Великом Поповићу, Војнику, Липовици, Језеру, Доњој Ресавици, Стрмостену, Јеловцу, Стењевцу, Горњој Ресавици, Кованици, Жидиљу, Сладаји, Дворишту, Буковцу, Балајнцу, Трућевцу, Витанцима, Бељајки, Вирини, Бигреници, Пањевцу, Ломници, Иванковцу, Сењи, Ћуприји, Ба-

¹ Датуми у раду су према новом календару, сем када су паралелно навођени и по старом и по новом.

тинцу, Стубици, Паљанима, Исакови, Супској, Влашкој, Крушару, Глоговцу, Драммировцу и Малом Поповићу. У Параћинском срезу примирителни судови су исте године били смештени у селима: Врпчанима, Текији, Ратарима, Шавцу, Доњем Видову, Стрижи, Горњем Видову, Сикирици, Кошевица, Дреновцу, Чепурица, Главици, Мириловцу, Давидовцу, Голубовцу, Поповцу, Креждинцу, Лебини, Бусиловцу, Плани, Лешју, Доњој Мутници, Клачевици, Шалудовцу, Буљанима, Извору, Горњој Мутници, Забреги, Бошњанима и вароши Параћину (Љушић, 1981б, стр. 162–166). У Срезу ресавском било је 67, а у параћинском 30 примирителних судова, укупно 97. Занимљива је преписка Начелства Округа Ћупријског и Министарства унутрашњих послова, из које сазнајемо да је Параћинска општина неуспело покушала да прода неке општинске земље, да би добијеним новцем саградила зграде за школу и примирителни суд (Перуничкић, 1975, стр. 260–263).

ЧЛАНОВИ И ОСОБЉЕ СУДА ОКРУГА ЋУПРИЈСКОГ 1840-ИХ

Према подацима из шематизма, у периоду 1839–1850, председници Суда Округа Ћупријског били су Стојан Јовановић, Јован Сарановац, Стојан Вељковић и Димитрије Исаиловић. Чланови Суда били су Стоја Митрић, Ђора Николић, Анта Вељковић, Павле Симеоновић, Димитрије Исаиловић, Стефан Радмиловић, Стефан Новаковић, Василије Бараковић, Стефан Андрејевић, Паун Маринковић, Мита Тирић, Стеван Миловановић, Павле Караматић и Гаја Марковић. Дужност секретара Суда вршили су Димитрије Исаиловић, Петар Јовановић, Василије Грујовић, Димитрије Милосављевић и Јевтимије Васић. Место писара држали су Петар Николић, Милан Василијевић, Недељко Миљковић, Александар Аранитовић, Стеван Јовановић и Миладин Радовановић, а место млађег писара Петар Јаношевић, Атанасије Величковић, Милоје Здравковић и Никола Стојановић. Архивар је био Димитрије Јанићијевић, а практиканти Стојан Марковић, Теодор Грујовић, Тома Костић, Атанасије Величковић, Ђорђе Јовановић, Лазар Рашковић, Александар Ђорђевић, Стефан Рајић, Мијаило Јовановић и Милосав Ђурђевић (Поповић, 1999, стр. 189–190).

Комисија за унапређење грађанског поступка од 1845. године изнела је закључак да су судови преоптерећени због нестручности судија и малобројности судског особља, те препоручила повећање персонала судова који су грцали пред мноштвом предмета. Међу њима је био и Ћупријски окружни суд, те му је придодат

и један писар. Писар је придодат и београдском варошком, београдском, шабачком, чачанском и смедеревском суду, а Апелационом још један столоначелник. Ваљевски, крагујевачки, јагодински, црноречки, алексиначки и гургусовачки суд су лоше радили због нестручности кадра (Станковић, 2013, стр. 156–157).

Пре него представимо податке из кондуит листе из извештаја Министарства правде за 1844, треба подсетити да је, према шематизму, председник Суда 1844. године био Стојан Вељковић, именован 8. маја исте године, а пре тога ову дужност је вршио Јован Сарановац, од 1842. године (Поповић, 1999, стр. 189).

Дужност члана Суда Округа Ћупријског вршио је Павле Симеоновић, Србин православне вере, 57 година стар и потпуно здрав. Био је ожењен и имао шесторо деце, троје мушке и исто толико женске. Водио је порекло из Округа чачанског. У време Првог српског устанка био је у својству бимбаше до самог пада Србије. Отишао је у Русију и ту се задржао до 1831. године. Вративши се у отаџбину, ступио је у службу при Алексиначком карантину, коју је вршио од априла 1837. до јула 1839. године. Затим је премештен у Радујевачки карантин, где је био на служби пола године. Добро је вршио дужност члана Суда и био добре нарави и владања. На дужност је именован 5. децембра 1842. године (АС, ДС, 1846, № 458).

Други члан Суда био је Стеван Новаковић, Србин православне вере, 48-годишњак савршеног здравља. Као ожењен, имао је четворо деце, родом је био из Аустрије, из села Селаковца у Банату. Године 1827, у месецу марту, прешао је у Србију и одмах ступио у војну службу, где је провео четири и по године, затим је био полицај вароши Крагујевца пола године. Произведен је за писара бившег Суда Округа бањског 1833, 1836. постаје секретар Суда Округа гургусовачког, а фебруара 1843. године именован је за члана Суда Округа шабачког. Постаје члан Суда Округа Ћупријског 28. децембра 1844. године. Завршио је нормалну српску и немачку школу, поред српског, говорио је немачки и влашки и био добрих способности (АС, ДС, 1846, № 458).

Секретар Суда био је Димитрије Милосављевић, стар 24 године, ожењен, родом из Јагодине. Године 1835. је наредбом Аврама Петронијевића именован за практиканта Суда Округа јагодинског, где је провео једну годину као бесплатежни, а једну и по годину као платезни практикант. Затим је премештен за практиканта у Савету 1838, одакле је исте године премештен у Суд Округа црноречког. Потом је 1839. произведен у канцелисту

Министарства просвете. Године 1842. постао је писар Округа јагодинског, да би исте године вршио дужност писара Суда Округа чачанског и на крају постављен за секретара при истом Суду. Именован је за секретара Суда Округа Ћупријског 23. септембра 1843. године. Завршио је нормалне школе у Јагодини, а способности је био добре и заслужио је препоруку за више звање. Био је добре нарави и савршеног владања (АС, ДС, 1846, № 458).

Дужност писара Суда вршио је Стеван Јовановић, стар 30 година и мало слабијег здравља. Имао је двоје женске деце, родом је био из села Мартинци у Срему. Године 1837. примљен је за бесплатежног практиканта при Савету, а 1838. произведен за платезног практиканта Суда Округа алексиначког. Писар Суда Округа Ћупријског постао је 4. јануара 1843. године. Завршио је нормалну српску и немачку школу, говорио немачки и био средњих способности (АС, ДС, 1846, № 458).

Место првог практиканта Суда држао је Лазар Рашковић, стар 23 године, родом из Јагодинског округа. Године 1843. постао је бесплатезни практикант при Суду Округа јагодинског. Именован је у Ћупријски суд 20. маја 1844. године. Александар Ђорђевић, 20 година стар, био је други практикант Суда Округа Ћупријског. Није био ожењен, родом из Русије, из провинције Бесарабије. Родитељи су му били Срби, а породица му је живела у Крушевцу. Ступио је у службу 1843, као бесплатезни практикант при Начелству Округа јагодинског. Именован је за практиканта Суда Округа Ћупријског 4. децембра 1844. године (АС, ДС, 1846, № 458).

Приметно је да су чланови Суда били људи који су имали искуства у државној служби и већ старији, а и сам секретар је прошао кроз доста наименовања у служби. Од особља суда, двоје је било пореклом из Аустрије, други члан Суда и писар, говорили су немачки, што је било у складу са тадашњим трендом ангажовања чиновника и учених људи српског порекла из Хабзбуршке монархије, у недостатку истих у Србији. Већина запослених у Суду имало је завршене нормалне школе, што говори да су били до неке мере образовани, али да образовање није било на завидном нивоу. Такође, да се уочити да је добар део особља, троје, био родом из Јагодине или Јагодинског округа или да су у том округу вршили дужности при институцијама власти, пре доласка у Ћупријски окружни суд. Овакав састав особља вероватно је произишао из близине Јагодинског округа и његове непосредне корелације са Ћупријским.

ЧЛАН СУДА	450
СЕКРЕТАР	350
ПИСАР	200
МЛАЂИ ПИСАР	150
ПРАКТИКАНТ	100

ТАБЕЛА 1: ГОДИШЊА ПЛАТА ЗАПОСЛЕНИХ У СУДУ ОКРУГА ЋУПРИЈСКОГ 1844. ГОДИНЕ У ТАЛИРИМА^А (АС, ДС, 1846, № 458)

- ^а Нужно је дати неколико напомена о монетарном систему у Кнежевини Србији. Обрачунска јединица у Кнежевини Србији била је грош, који је имао два курса – доњи (порески) и горњи (чаршијски). Двоструки курс гроша уведен је 1833. године, да би се спречио прилив лошег турског новца након присаједињавања отргнутих крајева. Порески курс је био званични курс, а чаршијски је третиран као реални курс за турски новац и вредео је већ тада двоструко мање од чаршијског гроша. Аустријски дукат је деценијама имао вредност од око 23 пореска гроша. Уочи доласка на власт уставобранитеља вредео је 24 пореска гроша, исто толико и 1837, да би тарифом из новембра 1841. био одређен курс дуката од 23 гроша, а тарифом из 1842. враћена му је вредност на 24 гроша. Почетком 1855. вредео је 23,3 гроша, а исте године му је вредност повећана на 28 чаршијских гроша и она није мењана до краја времена уставобранитеља. Посредно се може утврдити да је талир имао вредност 10 гроша, јер је годишњи порез износио 6 талира, односно 36 цванцика, 60 гроша или два и по дуката у злату (Миљковић-Катић, 2008, стр. 219–220, фуснота 1–2; Станковић, 2014, стр. 399–400, фуснота 37).

ПОДАЦИ О РАДУ И СЛУЧАЈЕВИМА СУДА ОКРУГА ЋУПРИЈСКОГ 1840-ИХ

ВРСТА КРИВИЧНОГ ДЕЛА	ПРЕСУЂЕНО	НЕПРЕСУЂЕНО	УКУПНО
УБИСТВО	5	4	9
КРАЂЕ	13	15	28
БЛУД	6	1	7
СВАЂЕ, ТУЧЕ И ПСОВКЕ	11	8	19
ГОВОР ПРОТИВ КНЕЗА И ДРЖАВЕ	2	1	3

ТАБЕЛА 2: ИЗВОД КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРИ СУДУ ОКРУГА ЋУПРИЈСКОГ 1844. ГОДИНЕ (АС, ДС, 1846, № 458)

ГОРОСЕЧА	4	12	16
НАСИЉЕ	6	4	10
НАРУШАВАЊЕ ЧАСТИ	6	2	8
НАМЕРНА ШТЕТА	2	4	6
ЗЛОУПОТРЕБА ВЛАСТИ		4	4
ПРЕВАРЕ	9		9
КРШЕЊЕ УРЕДБИ	15		15
НЕПОСЛУШНОСТ ПРЕМА ВЛАСТИМА	9	4	13
БУНТОВНИШТВО	3		3
СВЕГА	91	59	150

ТАБЕЛА 2: Извод кривичних дела при Суду Округа Ђупријског 1844. године (АС, ДС, 1846, № 458)

Пресуђено је 61% кривичних дела, дакле, већина. У односу на укупан број кривичних дела, највише је било крађе (18,6%), свађа, туче и псовки (12,6%), горосече (10,7%), кршења уредби (10%), непослушности према властима (8,7%) и насиља (6,7%). Једино није пресуђен ниједан случај злоупотребе власти, због њихове осетљивости, сукоба интереса и последица које су имали по државну власт и народ. Надаље, највише је непресуђених кривичних дела, у односу на укупан број, када је у питању горосеча (75%) и крађа (54%). У односу на укупан број, највише је пресуђено случајева кршења уредби (100%), преваре (100%), бунтовништва (100%), блуда (86%), нарушавања части (75%), непослушности према властима (69,2%) и свађа, туча и псовки (58%), што говори да су власти донекле штитиле државне и своје интересе, али и ред и мир и интересе грађана.

ВРСТА ПАРНИЦЕ	ПРЕСУЂЕНО	НЕПРЕСУЂЕНО	УКУПНО
БАШТИНЕ ^А	32	35	67
СИНОРА ^В	4	5	9
ПЛАЦЕВИ И ЗГРАДЕ	5	12	17

ТАБЕЛА 3: Извод грађанских парница при Суду Округа Ђупријског 1844. године (АС, ДС, 1846, № 458)

ВОДЕНИЦЕ	3	8	11
НАСЛЕДСТВО	10	15	25
ДУГ	56	106	162
ЗАКУП	3		3
ОРТАКЛУК	4	4	8
ОДУСТАЈАЊЕ ОД УГОВОРА	1		1
ШТЕТА		6	6
НАКНАДЕ	24	28	52
СВЕГА	142	219	361

ТАБЕЛА 3: ИЗВОД ГРАЂАНСКИХ ПАРНИЦА ПРИ СУДУ ОКРУГА ЂУПРИЈСКОГ 1844. ГОДИНЕ (АС, ДС, 1846, № 458)

- ^a Очевина, дедовина, имање које је наслеђено из прошлости.
^b Расправе између суседних села о међама.

Пресуђено је 39,3% укупног броја парница, што говори да су се парнице нагомилавале и да Суд није био ефикасан у њиховом решавању. У односу на укупан број парница, највише је било спорова око дуга (45%), даштине (18,5%), накнаде (14,4%), наследства (7%) и плацева и зграда (4,7%). Највише је непресуђених парница, у односу на укупан број, када су у питању начињена штета (свих 6), воденице (73%), плачеви и зграде (70,6%), дуг (65,4%), синори (56%), накнаде (54%) и даштине (52,2%). У односу на укупан број, највише је пресуђено случајева закупа (сва 3), одустајања од уговора (1 од 1), ортаклука (50%), а у ниједној другој категорији број пресуђених спорова није био већи од непресуђених, што говори о већ наведеној лошој ефикасности рада Суда, поготово када су у питању парнице.

ГОДИНА	ПРЕСУЂЕНО	НЕПРЕСУЂЕНО	УКУПНО
1844.	91	59	150
1845.	82	96	178
1846.	197	38	235

ТАБЕЛА 4: ИЗВОД КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРИ СУДУ ОКРУГА ЂУПРИЈСКОГ 1844–1847. ГОДИНЕ (ПОПОВИЋ, 2014, СТР. 117–118; АС, МИД-В, Ф2 Р71/1848)

1847.	127	36	163
СВЕГА	497	229	726

ТАБЕЛА 4: ИЗВОД КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРИ СУДУ ОКРУГА ЂУПРИЈСКОГ 1844–1847. ГОДИНЕ (ПОПОВИЋ, 2014, СТР. 117–118; АС, МИД-В, Ф2 Р71/1848)

ГОДИНА	ПРЕСУЂЕНО	НЕПРЕСУЂЕНО	УКУПНО
1844.	142	219	361
1845.	280	429	709
1846.	472	164	636
1847.	567	185	752
СВЕГА	1.461	997	2.458

ТАБЕЛА 5: ИЗВОД ГРАЂАНСКИХ ПАРНИЦА ПРИ СУДУ ОКРУГА ЂУПРИЈСКОГ 1844–1847. ГОДИНЕ (ПОПОВИЋ, 2014, СТР. 117–118; АС, МИД-В, Ф2 Р71/1848)

У периоду 1844–1847. забележен је пораст броја кривичних дела при Ђупријском окружном суду, највише 1846, када је број скочио за 64% у односу на 1844, да би се смањио 1847. и приближио оном из 1844. Број пресуђених кривичних дела расте у односу на број непресуђених, врхунац је 1846, када је пресуђено 84%, а 1847. године 78%. Године 1847. број пресуђених кривичних дела скочио је за 23% у односу на 1844, а укупан број кривичних дела је био приближан оном из 1844. Приметан је раст броја парница при Ђупријском суду, 1847. године било их је 48% више у односу на 1844. Расте и број пресуђених спорова, 1847. године пресуђено је 75% случајева, што је за 36% више у односу на 1844. Очигледно је да је повећање персонала, које је Комисија за унапређење грађанског поступка из 1845. доделила Ђупријском окружном суду уродило плодом, јер повећање броја пресуђених случајева постаје приметно после те интервенције. Такође, већи је број пресуђених кривичних дела у односу на грађанске парнице, јер су она по свој прилици била хитнија за решавање, а и било их је мање у односу на спорове. Парница је 1844. било 2,4 пута више у односу на кривична дела, а 1847. године 4,6 пута више.

Од важнијих процеса, треба истаћи спор започет пред Судом Округа Ђупријског између села Кошеви и мајора Јована Вељковића¹, члана Државног савета, због земље зване Кључ, који је трајао од 1843. до 1847. године и стигао до виших инстанци, Апелацио-

ног суда и самог кнеза Александра Карађорђевића. Вељковић се служио разним недозвољеним радњама, те су се становници села Кошеви обратили директно кнезу, који је именовао посебну комисију да истражи овај случај. Кроз овај процес може се видети статус земљишне својине, који је постојао у Србији за време турске власти и однос српских сељака и турских спахија и читлук сахибија. Наиме, спорна земља је била читлук Кара-Ајдаревића, те је између њега и Кошевљана постојао читлучки однос, а сви читлуци су, према прописима, уступљени српском народу и Турци нису могли да их продају. Кара-Ајдаревић је незаконито продао земљу и куповина од стране Вељковића и сви уговори и обавезе настали касније, нису, према мишљењу комисије, били важећи и наведена земља је остала у рукама Кошевљана (Перуничкић, 1975, стр. 232–249).

Сачуваних предмета Ћупријског окружног суда из 1840-их је мало. Ћупријски окружни суд доставио је августа 1843. године Примирителном суду у Ћуприји судски позив за бивше чланове и тадашњег председника овог суда. Примирителни суд у Ћуприји је одређивао цене хране и пића, што се види из документа од 17. септембра 1843. Такође, Ћупријски окружни суд је наредио октобра 1843. Примирителном суду у Ћуприји да му пошаље лица која су продавала вино по својим кућама, а нису платила аренду, што је примирителни суд и учинио. Сачувано је решење Ћупријског суда од 22. маја 1847. године, у парници Ђорђа Стевановића из Свилајнца против Јевте Анђића и његовог сина Милоша из Луковице, поводом непокретног имања, која је окончана поравнањем. Ћупријски окружни суд је достављао Примирителном суду у Ћуприји тапије за продате куће, који их је давао на увид ћупријским житељима. Забележен је случај да су Степан и Стеван Лазаревић дали сведочење Ивану Павловићу из Параћина о окончању ортачког рачуна, из јула 1847. године. Ћупријски окружни суд је децембра 1849. године оверио Милошу Јевтићу из Луковице пресуду Апелационог суда којом се потврђује пресуда Ћупријског окружног суда по парници због забрана. Окружно начелство тражило је децембра 1849. године од Примирителног

¹ Јован Вељковић (1798–1874), родом из Параћина, од 1832. године старшина Параћинске капетаније, члан Апелационог суда од 1839, судија Суда Округа Крушевачког, члан Државног савета од 1842, током Тенкине завере дао је оставку на место у Савету, затим је враћен и постављен за министра финансија и ту је дужност вршио до 1859, када се повлачи из политике (Колај-Ристановић, 2015, 68–69).

суда у Ђуприји наплату судских трошкова од Јеремије Миловановића из Ђуприје, што је Примирителни суд извршио (Гавриловић, 1991, стр. 63–70).

ЗАКЉУЧАК Суд Округа Ђупријског је заузимао своје место у мрежи окружних судова Кнежевине Србије, која је представљала основу судског система, који је, после Устава из 1838. године, првих прописа, уредби и закона о организацији и поступку, чинио своје прве озбиљније кораке. Када је у питању персонал, чланови Суда су били људи са искуством, већина запослених је имала завршене нормалне школе, дакле, основне предуслове за вршење службе. Комисија за унапређење грађанског поступка из 1845. нашла је да и Ђупријски суд улази у групу преоптерећених, те му увећава персонал за једног писара. Када се погледају званични подаци, број кривичних дела и грађанских парница при Ђупријском окружном суду се током 1840-их повећава, поготово је 1845. Суд имао проблема са нагомиланим грађанским парницама. После 1845. примећује се драстично повећање пресуђених случајева и кривица и спорова, те изгледа да су интервенције државних власти утицале на повећање ефикасности, а, можда, и тренд доношења нових, диференциранијих, примењивијих, јаснијих и ефикаснијих прописа, како из области организације судства тако и из разних грана грађанског и кривичног права и судског поступка.

ИЗВОРИ АС, ДС, 1846, 458=*Извод рада Појечитиљсѣва ѣравосуђа за 1844. и 1845. ѣодину*, Архив Србије, Државни савет, 1846, № 458.
АС, МИД-В=Архив Србије, Министарство иностраних дела-Внутрено одељење, ф2 р71/1848.
Гавриловић, О. (1991). *Ђупријски окружни суд 1815–1865*. Београд: САНУ.
Гавриловић, Ј. ([1846]1994). *Речник географјско сѣаѣисѣични Србије*. Текст речника припремио за штампу и прилоге саставио и написао Милорад Радевић. Београд: Култура.
Љушић, Р. (1981а). Законодавни рад Првог намесништва (1839–1840). *Исѣоријски ѣласник*, 1–2, 107–125.
Љушић, Р. (1981б). Попис пореских глава, кућа и чланова мировних судова Кнежевине Србије из 1839. године. *Мешовиѣа ѣрађа*, 9, 7–192.
Перуничкић, Б. (1975). *Град Парађин 1815–1915*. Београд: Општинска заједница културе.
Поповић, Љ. А. (1999). *Шемаѣизам Кнежевине Србије 1839–1851*. Београд: Архив Србије.

Поповић, М. М. (2014). Извештај Министарства правде и статистика судства за период 1844-1847. године. *Мешовића праћа*, 35, 107-119. [http://www.iib.ac.rs/assets/files/MiscellaneaNS35\(2014\).pdf](http://www.iib.ac.rs/assets/files/MiscellaneaNS35(2014).pdf)

- ЛИТЕРАТУРА
- Јанковић, Д. (1955). *Историја државе и права Србије у 19. веку*. Београд: Нолит.
- Јовановић, С. (1933). *Уставодбранители и њихова влада (1838-1858)*. Београд: Г. Кон.
- Колај-Ристановић, И. (2015). Из заоставштине капетана Јована Вельковића (1798-1874): поводом две стотине година од оснивања Књажевске канцеларије. *Наслеђе*, 16, 67-74. https://beogradskonasledje.rs/wp-content/uploads/2015/12/5_N16_irena_kolaj_ristanovic.pdf
- Кулаузов, М. (2015). *Посиујак њред Ајелационим и Касационим судом њо Законнику о праћанском судском њосиујку из 1865. њодине*. Нови Сад: Правни факултет.
- Љушић, Р. (1986). *Кнежевина Србија (1830-1839)*. Београд: САНУ.
- Љушић, Р. (2001). *Историја српске државности*. II. *Србија и Црна Гора — нововековне српске државе*. Нови Сад: Српска академија наука и уметности, Огранак.
- Миљковић-Катић, Б. (2008). Пореска политика уставодбранитеља. *Историјски часопис*, 57, 219-236. [http://www.iib.ac.rs/assets/files/IC57\(2008\)-B.MiljkovicKatic-PoreskaPolitikaUstavobranitelja.pdf](http://www.iib.ac.rs/assets/files/IC57(2008)-B.MiljkovicKatic-PoreskaPolitikaUstavobranitelja.pdf)
- Петровић, М. (1901). *Финансије и уставанове обновљене Србије до 1842*. I. *С јегним њоїледом на ранији историски развој финансискої уређења у Србији*. [2. изд.]. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије.
- Поповић, М. М. (2016). *Судсїво у Кнежевини Србији (1838-1869): орїанизација и основе судскої њосиујка*. Београд: Филозофски факултет.
- Станковић, У. (2013). Рад Комисије за унапређење граћанског поступка од 1845. године. У: Д. Марковић-Бајаловић (ур.), *Хармонизација праћанскої њрава у реїону (145-163)*. Источно Сарајево: Правни факултет. <https://www.pravni.ues.rs.ba/Download/Zbornik-Harmonizacija/HGPI7.pdf>
- Станковић, У. (2014). Српски превод француског Законика о граћанском поступку (1806) из 1837. *Зборник радова Правної факултета у Новом Сагу*, 4, 391-407. https://www.researchgate.net/publication/279278306_Serbian_translation_of_French_Code_of_civil_procedure_1806_from_1837/fulltext/5672f00b08aedbbb3f9f747a/Serbian-translation-of-French-Code-of-civil-procedure-1806-from-1837.pdf

MIROSLAV M. POPOVIĆ

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOSOPHY
DEPARTMENT OF HISTORY

SUMMARY

THE COUNTY COURT OF ĆUPRIJA IN 1840S:
A CONTRIBUTIONS TO HISTORY

The aim of the paper before us is to present the basic features of the development of the County Court of Ćuprija in the 1840s, its organization and work, based on the report of the Ministry of Justice, which contain statistical data and conduit lists with information about employees. The paper is also based on published documents of the Court, schematism and the Census of Tax Heads, Municipalities and Conciliation Courts in the Principality of Serbia from 1839.

The County Court of Ćuprija took its place in the network of county courts of the Principality of Serbia, which was the basis of the judicial system, which, after the Constitution of 1838, the first regulations, decrees and laws on organization and procedure, made its first serious steps. When it comes to staff, the members of the court were people with experience, most of the employees had completed normal schools, therefore, they had basic preconditions for performing the service. The Commission for the Improvement of Civil Procedure from 1845 found that the Ćuprija court also entered the group of overburdened, and increased its staff by one clerk. When looking at official data, the number of crimes and civil lawsuits at the Ćuprija County Court increased during the 1840s, especially in 1845 the court had problems with accumulated civil lawsuits. There was a drastic increase in adjudicated cases of crimes and lawsuits after 1845, and it seems that the interventions of state authorities have influenced the increase of efficiency, and, perhaps, the trend of adopting new, more differentiated, applicable, clearer and more efficient regulations, both in the field of judicial organization and various branches of civil and criminal law and court procedure.

KEYWORDS: Principality of Serbia, judiciary, statistics, County Court of Ćuprija.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons

Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 |

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).